

KULTÚRA A UMENIA

SAMUEL ABRAHÁM

Politika, umenie, peniaze a závisť sa vždy pohybovali na rovnakom poschodí. Často spolu súperili, často vytvárali vlastný svet a hodnoty, no často boli poprepletané a fungovali v bizarnej symbióze vzájomnej závislosti a fatálnej atrakcie. Raz dominuje politika, alebo sa svet zredukuje na trh a produkovanie bohatstva. Inokedy umenie slúži moci, peniaze supľujú utópiu, závisť determinuje medziľudské vzťahy, a to všetko v relatívne stabilných dobách, v ktorých nehrá hlavnú úlohu všeobecný útlak a teror. Vtedy, občas, umenie – cez obraz, slovo, tón nadobudne silu mementa o ľudskej márnivosti a túžbach, ale vypovedá aj o rôznych podobách individuálneho hrdinstva. Vtedy umenie formuje kultúru spoločnosti, nastavuje jej zrkadlo, dokonca jej občas odporuje a vysmieva sa jej. A hoci umenie spoločnosť nezmení, politická zmena, ako napríklad pád komunistického režimu, ktorá sa skôr či neskôr udeje, čerpá priamo či nepriamo z energie, ktorú ponúkajú tvorcovia umenia.

Paradoxne, následne nik umeniu a umelcom neďakuje, možno aj preto, že aj ono a ony boli súčasťou marazmu, ktorý musel raz padnúť. Na dôvažok, masu možno trápi zlé svedomie a víťazná elita nemá záujem a napokon ani dostatok času uvedomiť si náhodnosť svojho zrodu z mlčiaceho či konjunkturálneho davu.

A tak umenie v našej postkomunistickej kultúre zostáva na okraji ignorované a nedocenené. Nakoniec si umenie, tak ako celá spoločnosť, hľadá svoju novú podobu a miesto. Rovnako ako zvyšok spoločnosti, umelci prechádzajú cez mlynček politiky, peňazí, závisť ako aj vlastnej krízy tvorivosti a identity. Prirodzene, prerod je pomalší ako u tých, čo sú zbehlí v politike, obchode, šoubiznise či medzi mafiánmi. Napriek tomu, spoločnosť od umelcov očakáva

veľkolepé výsledky, bestsellery a super hity. Očakáva od nich tovar, teda gýč, a nie sondu do duše spoločnosti, reflexiu vlastného zlyhania či spôsobu získania bohatstva a moci. Žiaden sociológ, psychológ či politológ to za umelcov nespraví, pretože ich tvorivosť obohacuje a tvorí kultúru. Ozajstní umelci, našťastie, nevnímajú svoju prácu ako poslanie, ako službu vlasti, ich prínos prichádza zdanlivo mimovoľne, väčšinou ako vedľajší produkt ich tvorivosti.

Umenie sa dnes často prezentuje v nových kódoch a obrazoch, ktoré sa musíme nanovo učiť a chápať. Nie je to ani ľahké ani jednoduché, pretože okrem zložitosti výrazových prostriedkov sa o našu priazeň uchádzajú so svojím „tovarom“ aj gýčiar a imitátori. V tejto prechodnej dobe je prežitie krehkého a zároveň zložitého umenia v nebezpečí. Naša kultúra, ktorá je vystavená náporu braku a masovému nevkusy ako prirodzeným dôsledkom veľkých spoločenských zmien, prestáva vnímať umenia ako prostriedok, podľa ktorého sa môžeme intelektuálne a hodnotovo orientovať a identifikovať. Výzva 1000 slov o hodnotách a kultúre mala v sebe aj tento alarmujúci podtext. Preto ten dôraz na spoluzodpovednosť za stav kultúry nás všetkých, a to aj za cenu prípadnej námietky, že kde sú zodpovední všetci, nie je zodpovedný nik.

Spomínaná Výzva z mája 2005 končí slovami: „Dajme najavo..., že kultúru k svojmu životu potrebujeme. ...Nájdime spôsob, ako vyjadriť, že nám kultúra na Slovensku nie je ľahostajná!“ A ešte dodám – každý podľa vlastného uváženia, naturelu a možnosti. Jednou z možných reakcií a odpovedí je aj obsah tohto čísla *Kritiky & Kontext*. Naším zámerom nebolo zmapovanie súčasného stavu rôznych umení na Slovensku. Skôr ide o sondu do rôznych odvetví,

prirodzene, cez subjektívnu optiku autorov.

Priznám sa však, že nápad neprišiel spontánne ako reakcia na Výzvu 1000 slov, no postupne doňho zapadol. Bývalý študent Výberového vzdelávacieho spolku a mladý kunsthistorik Daniel Grúň nám ponúkol interview s Tomášom Štraussom. Neodmietol som to, hoci interview o (výtvarnom) umení nezapadá do koncepcie blokov K&K o knihách, mysliteľoch, témach a problémoch z oblasti spoločenských a humanitných vied. Uverejniť interview popri iných dossier sa mi nezdalo logické, a preto sme oslovili odborníkov z iných oblastí umení. Tak vzniklo sedem príspevkov o výtvarnom umení, hudbe, literatúre, filme, divadle, scénografii, architektúre so siedmimi poprednými teoretickými a praktickými predstaviteľmi týchto odvetví na Slovensku. Nechceli sme však nezáväznú diskusiu o tom-ktorom umení, preto sme navrhli časovú a tematickú schému, ktorá mala pomôcť dosiahnuť zmysluplné porovnanie vývoja v rôznych umeniach.

Časovo sme navrhli tri obdobia – šesťdesiate roky, normalizáciu (1969–1989) a obdobie po páde komunistického režimu. Odporúčali sme, aby sa oslovení zmienili, medzi iným, aj o významných dielach, porovnali stav so zahraničím a aspoň načrtli, aký bol vzťah medzi poprednými umelcami a politickou mocou v tom-ktorom období. Samozrejme, táto schéma bola len návrhom a každý autor a ten (tá), kto viedol rozhovor, si mohol (mohla) zvoliť vlastný postup, a ten sme rešpektovali. Niektorí autori dodali súvislý text (o literatúre), s inými sme rozhovory zimprovizovali (architektúra, scénografia), iní zúžili objektív na ešte užšiu parketu, ako sme si priali (divadlo). Chcem sa poďakovať autorom a všetkým, čo viedli rozhovory, za ich úsilie. Výsledok posúďte sami. V každom prípade, takéto výpovede, v inom médiu, s inými ľuďmi, v inom čase a v inom zábere možno robiť kontinuálne. Bude to prínos do našej absentujúcej spoločensko-kultúrnej sebareflexie.

Fero Guldán